

SVOJ SVOME. ČEŠKA I SLOVAČKA MANJINA U MEĐURATNOJ JUGOSLAVIJI (1918.–1941.)

Vlatka Dugački. Srednja Europa, Zagreb 2013., 475 stranica.

Nacionalnim manjinama posvećivana je nejednaka pažnja u jugoslovenskoj i u historiografijama zemalja naslednica, iako su one sačinjavale znatan procenat stanovništva jugoslovenske države, kao i država naslednica. Najviše je, dakako, bilo pisano o tri najbrojnije manjine: Albancima, Nemcima i Mađarima. Budući da su jugoslovenski narodi s njima imali ne samo najviše dodira, već i najviše sporova, ta je produkcija često bila opterećena i nacionalno-političkim motivima i obzirima. Dobar deo te historiografije bio je zapravo nastavak međunacionalne borbe i nastajao je iz potrebe da se dokaže ko je bio prvi na nekoj teritoriji, ko je kome naneo nepravdu, ko je nad kime počinio zločine itd. Drugim rečima, taj je deo historiografije bio u funkciji legitimacije nacionalnih interesa, a takva su dela bila posebno karakteristična za srpsku i slovenačku historiografiju.

Manju pažnju istraživača privlačile su manjine, koje svojom brojnošću i rasporedom nisu doživljavane kao opasnost po većinske narode. Te su manjine po pravilu imale i kraću istoriju sukoba sa većinskim narodima i manji značaj za istoriju pojedinih zemalja. To međutim nipošto ne znači da su one ili njihovi odnosi sa većinskim narodima bili beznačajni. Manjine kojima su se istraživači manje bavili bile su češka i slovačka manjina. Veze kako Hrvata tako i Srba sa ova dva naroda dosta su stare i važne. Nedovoljna znanja o Česima i Slovacima na jugoslovenskim prostorima činila su utoliko veću prazninu. Monografija Vlatke Dugački o ta dva naroda predstavlja prvu studiju koja u velikoj meri tu prazninu popunjava. Ona ima za glavni cilj da prikaže položaj ove dve manjine u Jugoslaviji tokom međuratnog razdoblja, ali je u suštini mnogo više.

Pišući ovakav u mnogo čemu pionirski rad, autorka se suočila sa mnoštvom istraživačkih problema. Zbog izvora koji su joj bili na raspolaganju, nije uspela sve da reši, ali je u svojim analizama pokazala da ih je svesna. Knjiga *Svoj svome. Češka i slovačka manjina u međuratnoj Jugoslaviji* zato predstavlja velik korak napred u sintetizaciji dosadašnjih znanja o ovim manjinama, kao i njihovo znatno proširenje na širokoj izvornoj osnovi.

Autorka je pokazala više nego zavidno poznavanje dosadašnjih čeških, slovačkih, hrvatskih, srpskih i drugih radova o češkoj i slovačkoj manjini. Njihove rezultate je obogatila svojim saznanjima stečenim na osnovu kritičke analize ogromnog broja novinskih članaka, kao i manjeg broja arhivskih izvora. U središtu njene pažnje nalazi se politički život dve manjine u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Dr. Dugački minuciozno prati i analizira sve mene u političkoj borbi pripadnika češke i slovačke manjine, osvrćući se kako na njihove organizacione probleme, tako i na reperkusije manjinskog položaja, na pitanja prosvete, štampe, odnosa sa vlastima, drugim narodima i njihovim strankama i prema matičnoj državi. Na taj način čitalac stiže vrlo živu i jasnu sliku političkog i društvenog položaja ove dve manjine. Nažalost, da li zbog nedostatka odgovarajućih izvora ili zbog drugih razloga, malo je pažnje posvećeno socijalnoj strukturi ove dve manjine, iako delo sadrži vredne podatke o delatnosti njihovih privrednih organizacija.

Knjiga se sastoji od Predgovora, Uvoda te tri osnovna dela. U Uvodu se govori o važnosti teme i nekim metodološkim – i praktičnim problemima istraživanjima. Svakako je najvažniji bio nemogućnost korišćenja arhivske građe iz arhiva u Srbiji. Ovaj nedostatak je delom popunjen obilatim korišćenjem savremene štampe. Prvi deo monografije daje prvo pregled postojeće relevantne literature o manjinama u Hrvatskoj, a potom govori o naseljavanju Čeha i Slovaka – najvećim delom u Hrvatskoj, te Sremu i Banatu – i njihovom suživotu sa Hrvatima i ostalim stanovništvom. Dobar deo ovog dela posvećen je manjinskoj štampi i udruženjima. S obzirom na naslov knjige, šteta je što autorka nije makar skicirala manjinsku problematiku na celoj teritoriji jugoslovenske države. To bi, svakako, bio zahtevan zadatak, ali bi češku i slovačku manjinu čvršće stavilo u kontekst ostalih manjina koje su – zbog svoje brojnosti, istorijskih opterećenja, iredente, uticaja matičnih zemalja, spoljne politike itd. – uticale na kreiranje celokupne državne politike prema manjinama. Ovo se opet reflektovalo i na češku i slovačku manjinu.

Glavni deo knjige podeljen je na dva dela. Prvi se tiče Čeha, a drugi Slovaka. Pri obradi obe manjine glavni akcenat je na njihovom političkom ponašanju. Nova država je s jedne strane svojim demokratskim uređenjem i svojim slovenstvom otvorila nove mogućnosti za politizaciju masa obe manjine, ali im je s druge strane svojom ne baš tolerantnom manjinskom politikom i postavila jasne granice. Autorka na osnovu sačuvane arhivske građe i štampe vrlo detaljno prati politička strujanja u okviru ove dve manjine i njihovo postavljanje prema stalno promenljivoj političkoj situaciji u zemlji, ali i u Srednjoj Evropi gde je ležala njihova zemlja-matica. Drugi deo oba glavna dela knjige je posvećen kulturnim, privrednim i drugim udruženjima, savezima i ustanovama češke, odnosno slovačke manjine. Autorka u sklopu ovih glavnih pitanja prati i mnoga koja su iz njih proizilazila – kao što je pitanje državljanstva, međusobnih odnosa Čeha i Slovaka (i odnos prema njihovom proklamovanom

jedinstvu na kome su posebno insistirali Česi), odnosa prema Čehoslovačkoj, većinskim narodima itd.

Zaključak knjige sumira njene prebogate istraživačke rezultate. Slede popisi izvora i literature, kao i 15 strana uglavnom statističkih priloga, mahom u tabelarnoj formi. Knjiga je opremljena i kazalima osobnih imena i pojmova, a prava je šteta što se u inače lepom izdanju nije našlo mesta i za bar nekoliko fotografija koje bi čitaocu dodatno približile ovu nedovoljno poznatu tematiku.

Može se reći da monografija dr. Vlatke Dugački *Svoj Svome. Češka i slovačka manjina u međuratnoj Jugoslaviji* predstavlja veoma važan doprinos istraživanju kako ove dve nacionalne manjine, tako i izučavanju manjina u Jugoslaviji. Značajka analiza široke izvorne osnove, kontekstualizacija političkog ponašanja Čeha i Slovaka u Jugoslaviji i podaci o njihovim listovima, udruženjima i organizacijama, učiniće za dugo vreme ovu knjigu standardnim delom o ovim manjinama.

ZORAN JANJETOVIĆ